

Néhány kun eredetű családnév

A magyarországi török eredetű személy- és helynevek kutatása már régóta foglalkoztatja a hazai és külföldi tudósokat. Igaz, ezen kutatások oroszlánrészét a honfoglaláskori személynevek megfejtései teszik ki, bár GOMBOCZ ZOLTÁN jeles monográfiájában az egész Árpád-korra terjesztette ki kutatását.

Különleges helyet foglalnak el a besenyő, illetve kun eredetű személynevek, a települések nevei, a hozzájuk tartozó puszták, határrészek, halmok, dülőutak nevei. A besenyő, valamint a kun eredetű szavak kutatásában több nagy tudósunk is jeleskedett, mint például VÁMBÉRY ÁRMIN, KUUN GÉZA, NÉMETH GYULA, LIGETI LAJOS, RÁSONYI LÁSZLÓ, GYÖRFFY GYÖRGY és a tragikusan korán elhunyt tudós, MÁNDOKY KONGUR ISTVÁN.

A kun nyelvmelékek kutatásának egyik legérdekesebb és talán legkevésbé kutatott területe a kun eredetű családnevek. A kun eredetű személy- és családnevek mind a mai napig fellelhetők az Alföldön, pontosabban a Nagy- és Kiskunságon, valamint peremvidékein. Ide lehet sorolni egyes területek kulturális központjait, mint példának okáért Debrecent és környékét, a hajdú városokat, ugyanis köztudomású, hogy Bocskai hajdúinak jelentős része kunsági atyafiakból állott.

A kutatást viszont igen megnehezíti az a tény, hogy a kun mint nyelv valamikor a XVII. század folyamán tűnt el végleg Magyarországon. Az 1588-ban hazánkban járt Seyh-Ali által említett tatárul beszélő és tatár viseletet, illetve szokásokat őrző nép ma már szinte teljesen bizonyos, hogy a kun volt (MÁNDOKY KONGUR ISTVÁN, *A kun nyelv magyarországi emlékei*. Karcag, 1993. 12—3). KÁLMÁN BÉLA mutat rá arra a tényre, hogy a magyarországi családnevek kialakulása a XV—XVI. század folyamán ment végbe. Bár a kunok sokáig őrizték ősi pogány hitük elemeit, a kereszténység egyre erősebben vert gyökeret közöttük, s ennek eredményeként a keresztény nevek is tért hódítottak náluk. Ez a folyamat már a XIV. század közepétől észlelhető, de ekkor még csak a kun előkelőség körében. A XVI. század első felében megjelennek az oguz nyelvet beszélő oszmán-törökök és a szolgálatukban harcoló krími tatárok és nogajok. Ezek, bár rokon vérei a kunoknak, de ugyanúgy pusztítják őket, mint a magyarokat. Ez a közös sorsvállalás jelentős mértékben közelíti a kunokat a magyarokhoz, minek következtében a muzulmán ellenséggel szemben a kereszténység felé kezdenek fordulni, s egyre szívesebben adják gyermekeiknek a nem törökös hangzású magyar neveket. De ellenkező példára is akadhatunk: a *Köszömös* név csak a XVIII. század első felétől szerepel (MÁNDOKY KONGUR ISTVÁN i. m. 142). A vezetőnevek nagy hányada az apa nevéből alakult ki háromféle módon. Vagy az apa nevéhez a *-fi* (*-fy*, *-ffy*, *-fia*) szócskát illesztik

(*Antalfi, Bánffy, Lórántfi* stb.), vagy az apanév megkapja az *-é* birtokjelet, ami később *-ire* változott (*Balassi, Ferenczy* stb.), vagy egyszerűen apanév minden toldalék nélkül (*Péter, András*).

A másik csoport a származási helyre vagy településre utaló nevek (pl. *Erdélyi*). Érdekességképp megemlíthető, hogy a karcagi *Mándoki* vezetéknevét a tatár (1683, 1691), illetve rác (1704) betörések idején, az északkeleti országrészben (Mándok, Rakamaz) található Rákóczi-birtokra menekített, majd a veszély elmúltával s a szabadságharc bukása után visszatelepült családok megjelölő neve. Megjegyzendő, hogy az 1702-ben a Német Lovagrendnek adományozott Jászkun kerület lakosai elvesztik a IV. Bélától kapott kiváltságaikat, s ezen ok folytán sok kun állt be Rákóczi seregébe (aki maga elismerte a jáász és kun jogokat), abban a reményben, hogy lerázhadják a német igát a nyakukból. Végül is 1745. május 6-án Mária Terézia megerősíti jogaikban és kiváltságaikban a jáászokat és a kunokat. (Ez a név is bizonyítékul szolgálhat arra, hogy bizonyos helyeken később ment végbe a vezetéknev megállapodásának folyamata, mint az ország nagy részén.)

A nemzetséget, származást jelölő nevek sorában találkozunk a viszonylag gyakran előforduló *Kun* vezetéknevvel, mely magyar közösségbe beköltöző kun családok, személyek megjelölő elnevezésévé vált. — A XX. század első felében néhány budapesti zsidó család eredeti *Kohn* nevét *Kun*-ra magyarosította.

Mivel a foglalkozásnevek a XV—XVI. századi állapotokat tükrözik, így egy-két kivételtől eltekintve (pl. *Csobán*) nem találhatók közöttük kun eredetű vezetéknevek. Ez utóbbi szót is sokan tekintik oszmán-török átvételnek.

A testi tulajdonságokra vonatkozó személynevek közül talán a honfoglaláskori magyar *Tar* kun megfelelőjét említhetjük, de jelenleg ez is településnévként található meg (*Tázlár* 'kopaszok'). A testi fogyatékoságra utaló óvónevek közül is találunk néhány példát (*Szokor* 'vak, világtalan, kancsal').

Az állatokat jelentő nevek között is akadhatunk kun eredetű vezetéknevre (*Buka, Buga* 'bika').

A ruhadarabok nevei mint vezetéknevek közül megemlíthetjük a *Daku*-t, aminek jelentése 'kaftánszerű prémes ruha'.

A *Talmasz, Csikmasz, Korokmasz* stb. vezetéknevek az intencionális nevek közé tartoznak (MÁNDOKY KONGUR i. m. 145).

A téma még kevésbé van feldolgozva, s számos új anyag, adat kerülhet elő régebbi, 1745 előtti egyházi okiratokból, redemptus névsorokból, illetve ma is élő családnevekből a Nagy- és Kiskunság, valamint az őket környező területekről. Számos érdekes névre lehet bukkanni a Tisza középső folyása menti településekről, a Sárrét, a Hajdúság (Debrecen is beleértve) vidékéről. Ennek oka pedig az, hogy a török-tatár támadások elől ezen területek nádasai, rétjei, szigetei, rejtek-helei nyújtottak védelmet a menekülők számára.

1. Az Alföldön előforduló *Bota* családnév (Hajdúszoboszló HBMT.¹ 310, Debrecen HBMT. 95), azonosítható az ótör. *botu* 'верблюзонок' (DTS. 115), kz. *bota* 'baby camel' (KED. 50),

¹ Rövidítések: AKS. = Angličan-Qaraqalpaq szözlige. Nökiš–Moskva, 1968.; bask. = baskír, Bazilxan. = B. Bazilxan, Моңғолийаdayı qazaqtardı η tili [A mongóliai kazakok nyelve]. Ulaanbaatar—Ölgyi, 1991.; BRS. = Baškirsko-russkij slovar'. Moskva, 1996.; BKMT. = Bács-Kiskun megye telefonkönyve 1997/98.; Coloo. = J. COLOO, BNMAU daxi mongol xelnii nutgiin ayalguuni toli bicig oyrd ayalguu [A Mongol Népköztársaság területén lévő mongol nyelvek nyelvjárási szótára, ójrát nyelvjárás]. Ulaanbaatar, 1988.; ČOW. = KUNOS IGNÁC, Čayataj-Osmanisches Wörterbuch. Bp., 1902.; csag. = csagatáj; FNESz. = KISS LAJOS, Földrajzi nevek etimológiai szótára. I—II. Bp., 1988.; Grönb. = K. GRÖNBECH, Komanisches Wörterbuch. Kopenhagen, 1942.; Gyárfás = GYÁRFÁS ISTVÁN, A jáász-kúnok története. I—IV. Kecskemét—Bp., 1870—85.; DTS. = Drevnetjurkskij slovar'. Leningrad, 1969.; HBMT. = Hajdú-Bihar megye Telefonkönyv 1997/98.; JNSZMT. = Jáász-Nagykun-Szolnok megye Telefonkönyv 1997/98.; Kara =

nog. *bota* 'верблюзонок' (NRS. 85), bask. *buta* 'ua.' (BRS. 111), kirg. *boto* 'ua.' (KRS. 96), szib. tat. *boota* 'döya balasi, верблюзонок' (SDST. 45) szóval. A 'tevecsikő' jelentésű *bota* szó szintén gyakran megtalálható a török népek névadási rendszerében akár önálló *Bota* (Onom. Turc. 31), akár összetett formában, mint például a 'tevecsikő-szem, gyönyörű szem' jelentésű *Botagöz* 'female's name' (KED. 50).

2. A *Bökén* és *Bökény* családnévünk a Nagyikunság vidékén (pl. Kisújszállás JNSzMT. 138) fordul elő. Első említése 1567-ből, Félhalomról való, ahol *Bökén* alakban jegyeztetett fel. (KÁLDY-NAGY GYULA, A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Békéscsaba, 1982. 241). A név a *böken* 'tatárantilop' szóból eredeztethető, mely a kipszak nyelvek nagy részében megtalálható (l. kzk. *böken* 'steppe antelope, gazelle, Saiga tatarica' (KED. 51); kirg. *bökön* 'sayga, saygak' (KRS. 151); de török elemként a mongolba is bekerült (vö. *bökiing* 'saiga antelope, gazelle' (Lessing 127); halh. *böhön* 'szajga-antilop' (Kara 71); dö., ba., hot., *bökön* 'ua.'; dz., torg., urj. *bökän* (Coloo 117). Oguz nyelvekből nem ismerünk rá adatot, így a török hódoltság korában, oszmán nyelvből nem kerülhetett hozzánk. Annál valószínűbbnek tűnik a kunból eredeztetése, amit az is alátámaszt, hogy ugyanez a jelentésű szó található meg egyébként a nyírségi *Bököny* helyneveinkben, melynek eredetéről a FNESz. is csak homályos magyarázattal szolgál. A török népek között a kipszak nyelvű csoportoknál találkozunk eme személynévvvel: *Büken* (Onom. Turc. 33), *Bökön* (Onom. Turc. 31). Az Onomasticum Turcicumban e személynévre kazak (*Büken-bay* Grod., Pril. 58, *Bökön-bay* Proben. 3: 192/232) és baskír (*Büken-bay* MIB. 1: 436) példát is találunk.

3. A *Börösök* családnévvvel a Kis- és Nagyikunságon egyaránt találkozhatunk, de viszonylag sok fordul elő Debrecenben (HBMT. 95), mivel ez a város számított és számít ma is a Nagyikunság szellemi és vallási központjának. Az elmúlt néhány évszázadban jó néhány nagyikunsági eredetű familia telepedett meg a városban. Ilyennek tekinthetjük például a *Karasszon*, *Karacs*, *Karakas*, *Garaguly*, *Kangur*, *Kocskor*, *Korhán*, *Daku*, *Buka* stb. családnévek viselőit. Sokan közülük már nem is tartják kun eredetüket, csupán családnévük árulkodik keleti származásukról. A *Börösök* családnévvvel találkozhatunk még Berettyóújfaluban (HBMT. 59), Derecskén (HBMT. 263), illetve Kiskunmajsán (BKMT. 334), Kunbaján (BKMT. 342), Kiskunfélegyházán (BKMT. 297), Kiskun-

---

KARA GYÖRGY, Mongol—magyar szótár. Bp., 1998.; KED. = KARL A. KRIPPES, Kazakh—English Dictionary. Kensington, Maryland USA, 1994.; kirg. = kirgiz; kkalp. = karakalpak; KkalpRS. = N. A. BASKAKOVA, Karakalpaksko-russkij slovar'. 1958.; KRS. = K. K. YUDAHIN, Kirgisko-russkij slovar'. 1940.; kum. = kumük; KumRS. = Kumiksko-russkij slovar'. Moskva, 1969.; kzk. = kazak; Lessing = F. D. LESSING, Mongolian—English Dictionary. 1960.; Mándoky = MÁNDOKY KONGUR ISTVÁN, A kun nyelv magyarországi emlékei. Karcag, 1993.; Mis. Tat. = Mischartatarische Texte mit Wörterverzeichnis von Zsuzsa Kakuk. Szeged, 1996.; MNyT. = BÁRCZI GÉZA—BENKŐ LORÁND—BERRÁR JOLÁN, A magyar nyelv története. Bp., 1967.; nog. = nogaj; NRN. = Nagyikunsági redemptusok névsora. Karcag, 1996.; NRS. = N. A. BASKAKOV, Nogajsko-russkij slovar'. Moskva, 1963.; Onom. Turc. = BASKI IMRE, A preliminary index to Rásonyi's Onomasticon Turcicum. Bp., 1986.; oszm. = oszmán-török; ÖTL. = Y. BERDAK, Türkce-Özbekce wa Özbekce Türkce Luyat. Taškent, 1993.; özb. = özbek; Proben. = W. RADLOFF, Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens I—VIII. St. Petersburg, 1886—1904.; QQŽS. = Qumanša-qazaqša žiyilik sözdik. Almatı, 1978.; Rásonyi = RÁSONYI LÁSZLÓ, Les anthroponymes comans de Hongrie: Acta Orient. Hung. 1967.; SDST. = D. G. TUMAŠEVA, Slovar' dialektov sibirskih tatar. Kazan, 1992.; SOV. = Materiali po obsleovaniyu tuzemnago i russkago starozil'českago xozjajstva; STD. = A. RESUHI, Standard Turkish dictionary, Turkish—English. New York, 1986.; szib. tat. = szibériai tatár; TatRs. = Tatarsko-russkij slovar'. Moskva, 1966.; tob. tat. = toboli tatár; tör. = török; TRs. = M. TANIŠEVA, Tuvinsko-russkij slovar'. Moskva, 1968.; tuv. = tuva.

halason (BKMT. 316), Bugacon (BKMT. 105), Mélykúton (BKMT. 362) és Kiskőrösön (BKMT. 284). *Börcsög* alakban Izsákon található meg (BKMT. 148).

A személynév első tagja feltehetőleg megegyezik az ótör. *böri* 'volk' (DTS. 118), a kun *böri*, *börü* 'wolf, lupus' (Grönb. 66), a kaz. *böri* 'wolf' (KED. 51), a nog. *böri* 'volk' (NRS. 87), a bask. *büre* 'volk' (BRS. 115), a kirg. *börü* 'volk' (KRS. 99), a mis. tat. *böre*, *büre* 'wolf' (Mis.Tat. 121), az özb. *böri* 'kurt' (ÖTL. 214), a tuv. *börü* 'volk' (TRS. 118) szóval. A név másik tagja pedig egy ótör. *-*čuk*, kzk. -*šik*, -*šiq*, kirg. -*čuk*, -*čik* kicsinyítő képző. Ugyanez a képző található meg a Kiskunságon letelepedett *Iloncsuk* törzs nevében is (vö. kun *yilanciq* 'kígyócska', kzk. *žilanšiq* 'ua.'). A mai kazak, karakalpak és nogaj nyelvre jellemző a *č* > *š* változás azonban a Codex Cumanicus nyelvében megmarad a *č alak. Ugyanígy megtalálható a karacsajok és a kirgizek nyelvében, még a malkaroknál *č* > *c* változás a megfelelő. A második szótag *ü hangjának eltűnése ismerős jelenség a magyar nyelvben. A nyelvtudomány ezt kétnyíltszótagos tendenciának hívja. Három vagy több szótagú szóban, ha két nyílt szótag található egymás mellett, a második szótag magánhangzója eltűnhet (vö. *besenyő* > *Besnyő*; *malina* > *málna*; *halovány* > *halvány*; *azután* > *aztán*). A *böri* 'farkas' jelentésű szó gyakran előfordul a török névadási rendszerben, mint például *Börü*, *Böri-bay*, *Böri-baş*, *Böri-bars* (Onom. Turc. 31). A kunsági *Börcsök* eredeti alakja a *börüčük* 'farkaska, kicsi farkas', vagy *böričik* 'ua.' lehetett, bár az első alak a valószínűbb. A kun nyelv XVII. századbeli kihalása után a jelentés is feledésbe merült, minnek következtében a hangalak is megváltozott (l. még *toqsaba* > *Tokszabó*, *šolaq* > *Csollák*, *čerik* > *Csőreg* stb.).

4. A 'tevebika' jelentésű *Bura* családnevünk szintén gyakran használt név a török népek körében (l. *Bura*, *Bura-qan* 'tevebika kán': Onom. Turc. 32, *Qara-bura* 'fekete tevebika' Onom. Turc. 83). Összetett formában (*Agbúra*) egy régi karcagi család előneveként is megtalálható. A XVIII. században még önállóan is előfordult, de a későbbiekben már csupán *Agbúra-Kovács* formában találkozhatunk vele. Ezt a nevet viselte a Karcagon született Agbúra Kovács Mihály is, aki az amerikai függetlenségi háború hőse volt (MÁNDOKY KONGÚR ISTVÁN, A kun nyelv magyarországi emlékei. Karcag, 1993. 131—2). Önálló formában a Nagy-kunság nyugati határán fekvő *Tiszabura* nevezetű községünk őrizte meg ezt a szót.

5. A 'borz' jelentésű *Burzuk* családnév Hajdúszoboszlón (HBMT. 310) és Berettyóújfaluban (HBMT. 59) egyaránt megtalálható. Jelentését tekintve azonos a magyar borzzal, de eredete nem a honfoglalás korára, hanem későbbre, a XIII. század utáni időkre tehető. Alakja megfelel a számos más kipszak nyelvben fellelhető változatnak: kzk. *borsuq* 'badger' (KED. 50); kirg., tuv., de *borsuq* 'бapчык' alakban megtalálható az ótörök nyelvben is (DTS. 113). *Borsuq* (Onom. Turc. 30), *Bursuq* (Onom. Turc. 33), *Bursiq* (Onom. Turc. 33). A felsorolt adatok oguz (szeldzsuk) és kipszak (kazak) nyelvekből származnak.

6. *Buzgán* családnévünk Kenderesen (JNSzMT. 122) és Kisújszálláson (JNSzMT. 138) található meg. Kisújszálláson a *Buzgán* mellett *Buzgány* (JNSzMT. 138) alakban is megvan. Első adatunk 1333-ból való: *Buzkan* filius *Arbuz* (Gyárfás 3: 476). A *Buzgán* névre a török hódoltság korából is van adatunk, méghozzá Bánhegyestről (KALDY-NAGY GYULA, A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Békéscsaba, 1982. 276). A kun nyelvből való származtatását támasztja alá az a tény is, hogy az egyik kun nemzetség, a *Csertán* szállásterületén egy *Buzgánszállása* nevű helyet találhatunk. Ez az elnevezés is azt mutatja, hogy a *Buzgán* mint személynév már a középkori kunok között is létezett. A török népeknél is megtalálható személynévként *Buzyan* alakban (Onom. Turc. 33). A török népek körében, így a kunban is gyakran előfordul, hogy tárgyak, eszközök, fegyverek neveit adják gyermeküknek (l. még *Csákány*, *Balta*, *Bicsak* stb.). E nevek adásának két oka lehet: vagy ezt pillantotta meg a gyerek születésekor, vagy a szülei kívánságát fejezi ki, miszerint buzogánnyal jól bánó harcos váljék belőle.

Jelentését és eredetét tekintve azonos a magyar nyelv *buzogány* szavával, mely a kunból került anyanyelvünkbe (TESz. 1: 400). Azonban e szó az eredeti alakot őrizte meg, s ezzel bizonyítható, hogy nem a magyarban meghonosodott *buzogány* szót vette fel valaki családnévnek. Alapja a kun *buz-* 'összetör, összezúz, elpusztít' ige, melyhez a *-yan* képző járult hozzá. Ez az ige szinte minden török nyelvben megtalálható: kzk. *buzuw*, kirk. *buz*, tat. *boz-*, bask. *bozow* 'ломать, разрушать', tör. *bozmak* 'to ruin, to spoil, to destroy' (STD. 58), özb. *buzmaq* 'bozmak' (ÖTS. 212).

7. Az Alföldön, egész pontosan Debrecenben (HBMT. 92) fellelhető *Csicsek* vezetéknev törökből származtatása szintén megalapozottnak tűnik, ugyanis a török névadási rendszer egyik ismert eleméről van szó (vö. *Cicäk* Onom. Turc. 37). A 'virág' jelentésű *cicäk*, vagy *cecäk* 'цветок' (DTS. 143–4) megtalálható az ótörök nyelvemlékekben, de szintén előfordul sok mai török nyelvben is (vö. kzk. *šešek* 'blossom' (KED. 276), tör. *cicek* 'flower, blossom'), de török eredetű szóként a mongol nyelvben is megtalálható *ceceg* 'virág' (Kara 674), melynek klasszikus formája *čečeg*, vagy *sečeg* volt. — A szó hűen őrzi a XIII. századi kun alakot, ahol megtalálható a szókezdő *č hang (vö. *cicek* 'blume, flos', Grönb. 75). A magyar nyelv hangzórendszerébe tökéletesen illeszkedő *csicsek* szó eredeti formájában maradt fenn napjainkig.

8. A 'nyűg' jelentésű *Csider* családnévünkkel Túrkevén (JNSzMT. 331), Jánoshalmán (BKMT. 154) és Fülöpszálláson (BKMT. 133) találkozhatunk. A szó pontos jelentését a kazak egynyelvű értelmezőszótár így adja meg: *šider: attiñ aldıñgı eki ayagı men artqı bir ayagına salatın qayıstan ya žipten istelgen tiyekti tusaw* 'bőrből vagy kötélből készített, a ló két mellső és egyik hátsó lábára erősíthető nyűg' (Kengesbaev 510), kirk. *čider* 'тренога'² (KRS. 861). Ez a szó a mongol nyelvből került a török nyelvekbe, vö. mong. *čidür* 'hobbles for horses' (Lessing. 178), halh. *čödör* 'ua.' (Cewel 822), urjanh. *čüddür* 'ua.' (Coloo 866); dzahcs., mjang. *čiddür* 'ua.' (Coloo 866); s kunon keresztül a magyarba. A magyar nyelvben azonban jelentés nélkül, csupán családnévként maradt fenn. A török népek közül a kazak és a kirgiz nyelvben személynévként is élő, illetve használatos szóról van szó. A kazak nyelvből a XIX. századból van adatunk, méghozzá a *Čider-bay* 'Nyűg úr' formában (SOV. 20; SODž. 26). A kirgizek nemzeti eposzában, a Manaszban egy csikós neveként szintén előfordul (*Čidär-qul* Proben 5: 387/391) (Onom. Turc. 37).

9. *Csirmaz* családnévünk is tagadhatatlan török hatásról árulkodik. Elsősorban Debrecen (HBMT. 103), Püspökladány (HBMT. 359), Nádudvar (HBMT. 341), Polgár (HBMT. 355) és Hajdúszoboszló (HBMT. 311) vidékén élnek ilyen nevű családok. A *čir-* 'megrothad', kzk. *širuw* 'to rot, to spoil' (KED. 283), kirk. *čiri-* 'гнить, преть' (KRS. 130), özb. *čirimok* 'čürümek' (ÖTL. 352), tör. *čürümek* 'to rot' (STD. 88) jelentésű szótóhöz kapcsolódik az aorisztosz egyes szám 3. személyű tagadó alakja, a *-maz*, s így a szó jelentése 'nem rothad meg, meg nem rothadó'. Megjegyzendő, hogy az aorisztosz 3. személyű tagadó alakja a magyarországi kunban hol *-maz*, hol pedig *-mas* (illetve *-mez*, *-mes*), ami feltehetőleg nyelvjárási különbség (MÁNDOKY KONGUR i. m. 144). A második szótag velarizálódásra hajlamos (vö. *kärmän* > *kerman* > *kirman* 'város'; *kerey* > *Giráy*), így magyarázható, hogy a *čirmes*-ből *čirmaz* lett. A név jellegzetesen az intencionális nevek csoportjába tartozik.

10. A Balmazújvároson megtalálható *Csongár* családnévünk (HBMT. 43) alakja majdnem megegyezik a Kazinczy Ferenc és Vörösmarty Mihály által felújított *Csongor* szavunk alakjával. Jelentését tekintve pedig ugyanaz. A szó az ótörök nyelvben is megtalálható *šoŋqar* 'кречет' alakban, de számos más mai török nyelvben is fellelhető: kzk. *šunqar* '1. falcon; 2. brave, heroic' (KES. 223); kirk. *šumqar* ~ *šunqar* 'кречет'; bask. *šoŋqar* 'ua.'; tob. tat. *šoŋqar* 'sokol' (SDST.

² Az orosz elnevezés is a három lábra helyezendő nyűgre utal: *три* 'három' + *нога* 'láb'.

251); tör. *šungur* 'white falcon' (STD. 338) 'sólyom, vadászsólyom' szó adja. Az Onomasticon Turcicum baskír példát ad a szó személynévi használatára: *Šonqar* (MIB. 5: 130, 243, 338).

11. A Nagy- és Kiskunságon megtalálható *Csúvár* családnevünk jelentése 'pöttyös, tarka, foltos', ami egy jól ismert lószínnevet jelöl. Ezzel a családnévvel Kunmadarason (JNSzMT. 135), Balotaszálláson (BKMT. 101), Garán (BKMT. 134), Kecskeméten (BKMT. 198), Kiskőrösön (BKMT. 285) találkozunk. A különféle török nyelvekből adatható alakjai a következők: kzk. *šubar*, kkalp. *šubar* 'чубарый, пестрый' (KkalpRS. 742). Ez a név *Čubar-aygır* 'tarka-foltos csődör' alakban szerepel a török névadási rendszerben (Onom. Turc. 39). A rendelkezésünkre álló XIX. századi adat kazak nyelvből való (Potanin 2: 142), méghozzá feltehetőleg az altaji kazakok nyelvjárásából, ugyanis erre a nyelvjárásra jellemző a szó eleji *š* > *č* változás (Bazilxan 31).

12. A *Góder* szintén nagykunsági családnévnek számít, és valószínűsíthető a kun nyelvből való eredeztetése is. A névvel Karcagon, Kótelken (JNSzMT. 146) találkozhatunk. A név egy korhány (kunhalom) neve is egyben, mely Kunszentmárton határában található meg. A *Góder* szó legvalószínűbben a kzk. *küder* 'hope' (KED. 131), kirk. *küdür* 'надежда' (KRS. 280) szavakkal áll kapcsolatban. Ez a név megtalálható a török névadási rendszerben *Küder* alakban (Rásonyi 73). A kazak személynevek között a következő alakokban fordul elő: *Küder-bay* (SOK. 126), *Küder-bek* (SOK. 32) stb. A szót szabályos nyelvi bizonyítással le lehet vezetni a kzk. *küdir* 'bumpy, uneven' (KED. 131), nog. *küdir* 'горбатый' (NRS. 191) szavakból is, de valószínűbbnek tartom, hogy a halmok nevei személynévi eredetűek (vö. *Bengecsek-halma*, *Gergely-halom*, *Mihály-halom*), s nem pedig fordítva. A magyar hangtörténetben elég gyakori a nem tendenciaszerű, csak egyes szavakra kiterjedő zöngésülés. Ez a folyamat minden időszakra jellemző, így nem lehet szűkebb időhatárokat megállapítani (MNYT. 125). A *k* > *g* változás így megfelel a magyar hangtörténet szabályainak (vö. tör. *küren* > m. *görény*, *kuzsaly* > *guzsaly*, *kazdag* > *gazdag* stb.).

13. A Debrecen környéki *Koska*, *Gaska*, *Kaska* családnév (HBMT. Hajdúszoboszló) szintén összekapcsolható a kun *kaska* 'qasqa' (QQZS. 92), a kzk. *qasqa* 'bald' (KED. 149), kirk. *kaška* 'лысый' (KRS. 376), nog. *kaska* 'лысына' (NRS. 153), bask. *qasqa* 'ua.' (BRS. 362) szóalakokkal. A 'kopasz' jelentésű lexéma megtalálható számos török nép névlistáján (*Qaşqa-baş*, *Qaşqa-cora* stb. Rásonyi 86). Ugyanide sorolható a *Gaska* és a *Kacska* változat is.

14. A *Kecse* családnév szintén a Nagykunságon (Kisújszállás, Karcag, Túrkeve) és körzetében található meg. Az 1745-ös türkevei redemptusok névsorában is találkozhatunk e minden valószínűség szerint kun eredetű névvel *Kecse* vagy *Ketse* formában, és előnévként is, mint például *Ketse Tóth* (NRN. mell.). A szó eleji zöngésülés folytán *Gecse* alakban is szerepel (vö. Kisújszállás JNSzMT. 140; Egyek HBMT. 269). A szó *keče* 'nacht', illetve *kiče* 'ua.' alakban található meg a Codex Cumanicusban (Grönb. 135). Az ótörök nyelvi alakja *kečä* 'ночь, поздний вечер' (DTS. 291). A szó megtalálható számos más török nyelvben is, mint például a kzk. *keš* 'night' (KED. 123), özb. *kečä* 'dün, gece' (ÖTL. 246), kirk. *keče*, *kečee* 'вечер' (KRS. 247), tör. *geče* 'night' (STD. 142).

E családnévet le lehetne vezetni a török *keče* 'felt' szóból (STD. 226), de kizárólagos alföldi előfordulása megkérdőjelezi ezt. A kun nyelv, a többi kipszak nyelvhez hasonlóan, a *kiyiz*-t használja a nemez megjelölésére. A szó megtalálható a török népek névadási rendszerében *Kiče* alakban (Onom. Turc. 70). A név jelzi viselőjének születési körülményeit, idejét, azaz 'este született, este érkezett'.

15. A debreceni (HBMT. 162) *Kotan* családnévünket, szintén a kipszak-török nyelvekből lehet levezetni. *Kotány* alakban előfordul Polgáron is (HBMT. 356). A Kiskunságon, Ágasegyhá-

zán *Kotán* alakban találjuk (BKMT. 51). A szóvégi *n > ny* hangváltozás ismert jelenség nyelvünkben (vö. *Buzgán > Buzgány*, *Bökén > Bökény*, *ártán > ártány*). A szó megtalálható a török névadási szokásban (*Qotan*: Onom. Turc. 93). A szó jelentése 'karám, szárnyék'. A kazak nyelvben *gotan* 'corral, pen (esp. for sheep)' (KED. 157), a kirgizben *qoton* 'скотный двор' (KRS. 409),

a kumükben *gotan* 'кошара' (KumRS. 201) alakban fordul elő.

16. A *Taga* családnevünk szintén nehezen tudja letagadni török eredetét, hiszen egy a kipcak nyelvek között széles körben elterjedt szóról van szó, melynek jelentése 'patkó'. E családnév megtalálható Karcagon (JNMSzT. 120), de megvan a Sárrét vidékén is (Berettyóújfalu, Darvas). Személynévként is gyakran előfordul (Onom. Turc. 135). A török népek körében gyakori, hogy valamilyen tárgyról, szerszámról nevezik el gyermekeiket, vö. *Balta* 'balta' (Onom. Turc. 23), *Oraq* 'sarló' (Onom. Turc. 114), *Qilic* 'szablya' (Onom. Turc. 88) stb. Bár a szó nem található meg a Codex Cumanicusban, de szinte minden mai kipesak nyelvben fellelhető: kzk. *taɣa* 'horseshoe' (KED. 231), kirg. *taqa* 'подкова' (KRS. 485), tat. *daɣa* 'ua.' (TatRS. 123), kkalp. *toɣa* 'horseshoe' (AKS. 100), de megvan például a tuvában is: *daɣa* 'подкова' (TRS. 140) alakban.

KUN PÉTER